

Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* İsimli Eserinde İslam'a Reddiyesi ve Bu Reddiyenin Hıristiyan Misyonerlerin İslam'a Bakış Açısıyla İlişkisi

The Rejection of Islam in Thomas Aquinas's *Summa Contra Gentiles* and Its Relation with the Christian Missionaries' Perspective on Islam

ŞERİFE KILIÇ*

Geliş Tarihi/Received: 27.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 26.12.2021

Öz: Geçmişten günümüze Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki etkileşimler sonucu reddiye nitelikli eserler kaleme alınmıştır. Filozof-teolog Aziz Thomas Aquinas *Summa Contra Gentiles* isimli eserini İslam'a ve farklı din mensuplarına hitaben ele almıştır. Bu çalışmada Thomas Aquinas'ın Hıristiyan camia için önemini, *Summa Contra Gentiles* isimli eserinde İslam'a ve Hz. Muhammed'e karşı görüşlerini ve günümüze olan yansımalarını ele alacak olup günümüz misyonerlerin İslam'a bakış açısıyla ilişkisini açıklayacağız.

Anahtar Kelimeler: Thomas Aquinas, Reddiye, Misyonerlik

Abstract: Because of the interactions between Muslims and Christians, works including refutations have been written. The philosopher-theologian Saint Thomas Aquinas wrote his work *Summa Contra Gentiles* to Islam and non-Christians. In this paper, we have examined the importance of Thomas Aquinas for the Christian world and his opinions regarding Islam and Prophet Muhammad narrated in his work *Summa Contra Gentiles*. We examined the relations between his opinions and today's missionaries' understanding of Islam.

Keywords: Thomas Aquinas, Refutation, Being a Missionary.

* Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail:serifekilicc@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8409-7764>

Giriş

Tarihsel süreçte teologlar ve düşünürler tarafından yapılan çalışmalara konu olmuş ve onların eserleriyle dini düşünceyi şekillendirmiş öğretiler, kendi çağlarıyla sınırlı kalmayıp günümüzde de etkilerini sürdürmektedir. Bu dini düşünceyi şekillendiren öğretilerin oluşumunda en önemli rollerden birini reddiye türünde eserler üstlenmiştir. Çünkü reddiyeler, bireye yalnızca düşünme becerileri kazanması açısından değil, mensubu olduğu dinin akılcı bir temele dayandırılması açısından da yol gösterici olmuştur. Bu özellikleri taşıyan eserlerden biri olan, Doktor Angelicus ve Aquinaslı Thomas isimleriyle anılan Orta Çağ'ın en etkili filozof-teoloğu Aziz Thomas Aquinas'ın (1225-1274) "Kâfirlere Reddiye" şeklinde Türkçe ifade edebileceğimiz *Summa Contra Gentiles* isimli eseri aynı zamanda İslam'a reddiye niteliğindedir.¹ Thomas Aquinas bu eserinde Hıristiyanlık açısından görüşleri kabul edilemez olan herkese yani heretiklere, paganlara, Yahudilere, Müslümanlara ve kendisine kutsal bir ilham gelmemesi sebebiyle kâfir olarak nitelendirdiği topluluklara karşı eleştirilerde bulunmuştur.² *Summa Contra Gentiles* isimli eserinde ortaya koyduğu düşüncelerinin yanı sıra bu eserin temelini oluşturan Hıristiyanlığın faziletlerinin aktarılması ve diğer dinlerin hak din olmamaları yönüyle tenkit edilmesi Hıristiyan düşüncesinde büyük bir öneme sahiptir.

İnancın teolojik prensiplerini aklın felsefi prensipleriyle birleştirerek, Orta Çağ skolastik düşüncesinin en etkili düşünürleri arasında yer alan Thomas Aquinas, döneminin müessir ilim insanlarından biri olması sebebiyle düşüncelerine çok önem verilmiş ve özellikle içinde bulunduğu Hıristiyan toplumu için onun görüşleri yol gösterici olmuştur.³ Nitekim Katolik Kilisesi, Aquinas'ı bütün teologlar için bir rehber olarak görmekte ve onun teolojisinin okutulmasını teşvik etmektedir.⁴ Aquinas'ın öğretisi

¹ Muhammet Tarakçı, "Hıristiyan Düşüncesinde Apoloji ve St. Thomas Aquinas", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2005), 137; Ö. Faruk Harman, "Hıristiyanların İslam'a Bakışı", *Asrımızda Hıristiyan - Müslüman Münasebetleri* 10, sy. 16 (1993), 104.

² Muhammet Tarakçı, "*Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas (İnceleme-Metin)*" (Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 209.

³ Salihe Esen, "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2015), 224-233; Ayrıca bk. Salihe Esen, "Karşı Reform Hareketi ve Dominikenler", *Dini Araştırmalar* 20, sy. 52 (Temmuz-Aralık 2017), 127.

⁴ Tarakçı, "Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas (İnceleme-Metin)", 7.

Hıristiyanlar için din karşıtı akımlara muhalif olarak Hıristiyanlığı savunma görevi üstlendirmiştir.⁵

Ayrıca Aquinas, Batı dünyasında Orta Çağ'daki misyonerlik öğretisiyle İslam'a farklı bir perspektiften bakmış ve içinde bulunduğu dönemin misyoner Hıristiyanlarıyla birlikte günümüz misyonerlerinin de zihniyetlerine özellikle Hz. Peygamber'e dair düşüncelerine kaynaklık etmiştir.⁶ Aquinas'ın Evrensel Kilise Doktorlarından(Doctors of the Church) biri olması da etkili bir role sahiptir.⁷ Onun rol modeli, gerek eserlerinin gerekse düşüncelerinin tartışılması ve yayılmasıyla, teolojik ve felsefi yaklaşımının benimsenmesiyle "Thomizm" olarak adlandırılan yeni bir akımın ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁸ Daha sonraki yüzyıllarda ise öğretileri misyonerlerin temel prensiplerini oluşturmuştur.⁹ Bu bağlamda ve bütün bu açıklamaların oluşturduğu zeminde, Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* isimli eserinde İslam'a dair eleştirilerine geçebiliriz.

1. Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* İsimli Eserinde İslam'a Yönelik Eleştirileri

İslam'ın doğuşundan itibaren Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında etkileşimler olmuş ve bu etkileşimler günümüze kadar devam etmiştir. İki dinin mensupları arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak hem Müslüman hem de Hıristiyan camiada savunmacı bir politika izlenmiştir. Hıristiyanlar bir taraftan Kur'an'ı ve İslam'ı eleştirmekte, diğer bir taraftan ise kendi dinlerinin İslam'a nazaran daha üstün bir din olduğunu ispatlamaya çalışmak için faaliyetler yürütmektedir.¹⁰

İslam'a karşı Hıristiyan savunmacılığının tarihi serüvenini kategorize etmek gerekirse; İslam'ın ilk yılları, Bizans, Orta Çağ Avrupası ve Günümüz-

⁵ Muhammet Tarakçı, "St. Thomas Aquinas ve İslâm", *Marife Dergisi* 6, sy. 3 (2006), 208.

⁶ İbrahim Kalın, *İslam ve Batı* (Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi Yay., 2021), 83.

⁷ Fr. Christopher Rengers, "The 35 Doctors of the Church", O.F.M. Cap (2000), 31-33, erişim 10 Mart 2020,
https://www.academia.edu/5689346/The_35_Doctors_of_the_Catholic_Church_2000_by_Fr_Christopher_Rengers_Book_Summary.

⁸ Esen, "Karşı Reform Hareketi ve Dominikenler," 123-124.

⁹ Esen, "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)", 233.

¹⁰ Ali Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı", *İlam Araştırma Dergisi* 3, sy.1 (Ocak-Haziran 1998), 118-153.

Modern Zaman şeklinde sıralanabilir.¹¹ Thomas Aquinas ise bu zincirin Orta Çağ döneminde yer almaktadır.¹² Ayrıca Orta Çağ, bu etkileşimlerin gözle görülür bir şekilde yaşandığı ve sonucunda subjektif eserlerin kaleme alındığı bir dönemdir.¹³ Thomas Aquinas'ın doğumu ve ölümünün ardından Müslüman-Hıristiyan savaşları devam etmiş ve bu münasebetlerin öncesinde ve sonrasında İslam'a yönelik eleştiriler sürmüştür.¹⁴ Nitekim bu dönem, Haçlı Seferleri'nin gerçekleştiği, Hıristiyanların ve Müslümanların etkileşimlerinin yoğun olduğu ve bu etkileşimlerin de eserlere yansıdığı bir dönemdir. Böyle bir atmosferde yetişen Aquinas hem içinde bulunduğu dönemi etkilemiş hem de bu dönemden etkilenmiş bir düşünürdür. Özellikle Hıristiyanların İslam'a veya Müslümanlara karşı olumsuz bir tavır sergilediği bu dönemde böylesi tutumların bir neticesi olarak Haçlı seferleri ve onu takip eden toplumsal olaylar meydana gelmiştir. Bu olumsuz bakış açısının şekillenmesinde mevcut şartlar ve yaşanan hadiselerin payı yadsınamaz derecede büyüktür.

Orta Çağ'da Thomas Aquinas ile birlikte farklı din gruplarına karşı sert görüşlerini ifade eden filozof-teologlar bulunmuş ve bu dönemde İslam'a dair birçok reddiye yazılmıştır.¹⁵ Bu reddiyeler çoğu zaman Hz. Muhammed'in şahsi kimliğine yöneltmiş ve aynı zamanda İslam dini üzerinde de büyük bir karalama kampanyası gerçekleştirilmiştir.¹⁶ İslam dinine karşı yazılan reddiyelerin en önemlileri Hıristiyan camiası tarafından yazılmış olup bu reddiyelerin içerisinde İslam'a dair benzer eleştirilerde bulunulmuştur. Hıristiyan camianın eleştirilerinden birisi kendisine kutsal vahyin geldiğine inanılan Hz. Muhammed'in aslında vahiy almadığı ve hasta olduğu için geçirdiği krizler esnasında verdiği tepkilerin vahiy olarak öne

¹¹ Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı", 118-153.

¹² Harman, "Hıristiyanların İslam'a Bakışı," 102-104.

¹³ Kalın, *İslam ve Batı*, 53, 94-95.

¹⁴ Haçlı seferleri ve 15.asra kadar olan dönemde İslam'a yönelik yapılan eleştirilere dair bk. İsmail Mutlu, *Hıristiyanların Müslümanlara Bakışı Müslüman / Hıristiyan İlişkisi- 1*, (İstanbul: Mutlu Yay., 2008), 23-40.

¹⁵ Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam' a ve Müslümanlara Bakışı," 118-153.

¹⁶ Harman, "Hıristiyanların İslam'a Bakışı", 104.

sürüldüğü iddiasıdır.¹⁷ Bununla beraber Hz. Muhammed'in cinler tarafından istila edildiğini iddia eden eleştirmenler de olmuştur.¹⁸ *Le Roman de Mahomet* isimli eserinde Alexandre du Pont (1258)'dan nakledilene göre, Hz. Muhammed, birçok alanda bilgi sahibi olan bir sara hastası idi.¹⁹

Fransız teolog olan Alain de Lille (1128 – 1202/03) ise sapkın görüşlere yanıt verdiği eserinin bir bölümünde Müslümanları “putperestler” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Lille, Orta Çağ'da yazılmış olan bazı eserlerde yer alan ve *La Chanson de Roland*²⁰ isimli bir şiire de konu olan Hz. Muhammed'in cesedinin hayvanlar tarafından parçalandığı iddiası savunmuştur.²¹

Yaygın olarak ortaya atılan iddialardan biri de İslam'ın Hıristiyanlık menşeli rafizi bir mezhep olduğudur. Hıristiyan din adamlarına göre İslam “Arius'unlike benzer bir heresie”dir.²² İslam “sapık bir öğreti”, Hz. Muhammed ise bu öğretiyi zorla yaymaya çalışan, bunun için şiddete başvuran ve cinselliği kullanan sahte bir peygamberdir.²³ Onlara göre Hz. Muhammed bir deccal onun dini İslam ise kılıçla yayılan şiddet dinidir.²⁴ Muhterem Peter olarak bilinen Peter Venerable (1092-1156)'nin Türkçeye “Müslümanların Tüm Heresisinin Özeti ” ya da “Müslüman Mezhebinin Yalanlanması” şeklinde tercüme edilen eserinde nakledilene göre, bu iddialarla benzer olarak, Hz. Muhammed'in şeytandan ilham aldığını, bir deccal olduğunu ve onun siyasi otoriteyi elinde bulundurmaya amacıyla kendini bir peygamber olarak ilan ettiğini dile getirmektedir.²⁵ Ayrıca İslam'ı “Hıristiyan heretizmi” tanımlayarak, Hıristiyanlık çizgisinden sapan

¹⁷ Harman, “Hıristiyanların İslam'a Bakışı,” 107.

¹⁸ Harman, “Hıristiyanların İslam'a Bakışı,” 104.

¹⁹ Erbaş, “Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı,” 125.

²⁰ Şiirin ilgili bölümleri için bk. Hz. Muhammed'le ilgili pasajları için bk. John O'Hagan çev. “The Song of Roland,” <http://www.fordham.edu/halsall/basis/roland-ohag.asp> erişim 26 Kasım 2021); Charles Kenneth Moncreiff, (çev.) “The Song of Roland,” <http://www.gutenberg.org/cache/epub/391/pg391.html> erişim 26 Kasım 2021.

²¹ Mutlu, *Hıristiyanların Müslümanlara Bakışı Müslüman / Hıristiyan İlişkisi-1*, 33.

²² Harman, “Hıristiyanların İslam'a Bakışı,” 107.

²³ Kalın, *İslam ve Batı*, 51.

²⁴ Hasan Darcan, “Hıristiyanların İslam Algıları ile Misyonerlik Faaliyetleri Arasındaki İlişki Bağlamında Ramon Llull”, *Akademik Araştırmalar Dergisi* 64 (2015), 188.

²⁵ Mutlu, *Hıristiyanların Müslümanlara Bakışı Müslüman / Hıristiyan İlişkisi-1*, 31.

bir mezhep olarak değerlendirmektedir.²⁶ Bu görüşlere paralel olarak, İtalyan teolog Joachim Fiori (1135-1202) dünyanın sonunun gelmesi ile birlikte ortaya çıkan İslam dinini, deccalın önemli bir aracı olarak nitelendirmiştir.²⁷

Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* eserinde İslam dini ile ilgili görüşleri muhteva olarak yukarıda zikredilen iddialarla benzerlik göstermekte olup döneminin başlıca reddiyelerinden biri olmuştur.²⁸ Orta Çağ'daki Hıristiyan filozof-teologların yanı sıra Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* isimli eserinde İslam'a dair tavrı ve üslubu şu şekildedir:

Aquinas, İslam'ı 'sapkın bir mezhep', Hz. Muhammed'i ise dünyevi vaatlerle müritlerini yoldan çıkaran bir kişi olarak ifade etmektedir. Bununla birlikte, Hz. Muhammed'in kutsal ilhamının mucizesi olarak gösterdiği Kuran'ın Eski ve Yeni Ahid'in saptırılmasından ibaret olduğunu iddia ederek İslam'ı reddeder.²⁹ Ayrıca, Aquinas'a göre, Hz. Muhammed Eski ve Yeni Ahit'teki ifadeleri kendi perspektifinden ve yararına olacak şekilde anlatarak kendi şeriatını oluşturmuştur. Buna ek olarak Aquinas, Hz. Muhammed'in yoldaşlarının Eski ve Yeni Ahit'i okumasını yasaklamasını da kendi oluşturduğu saptırılmış şeriatın açığa çıkmaması adına yapılmış stratejik bir hamle olarak yorumlamıştır. Bu nedenle Aquinas genel olarak İslam'ı yeni bir Tanrıdan gelen yeni bir din olarak değil, var olan dinlerin altında sapkın bir mezhep olarak tanımlar.³⁰

Hatta Aquinas, "O (Muhammed) kendi kollarının gücüyle dünyaya geldiğini yani beşerî kuvvetin ilerisinde bir kuvvetinin olmadığını söyledi. Oysaki böyle bir kuvvet hırsızlar ve zalimlerde dahi eksik değildir. " ifadeleriyle akıllı hiçbir insanın Hz. Muhammed'in öğretilerine inanmayacağını ve bu

²⁶ Richard W. Southern, *Orta Çağ Avrupasında İslam Algısı*, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: Yöneliş, 2000), 45.

²⁷ Karen Armstrong, *Hazreti Muhammed İslam Peygamberinin Biyografisi*, çev. Selim Yeniçeri (İstanbul: Koridor Yay., 2005), 40.

²⁸ Ayrıca, Aquinas'ın İslam'a dair görüşleri, sadece *Summa Contra Gentiles* eseriyle sınırlı kalmamış başka eserinde de yer almıştır. Ayrıca bk. Thomas Aquinas'ın diğer eserleri: *Reasons for the Faith against Muslim Objections (and one Objection of the Greeks and Armenians)*, *Summa Theologica*.

²⁹ Saint Thomas Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, çev. Anton C. Pegis (London: University of Notre Dame Press, 1975), 1: 71-74.

³⁰ Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, 1: 71-74.

nedenle ona iman edenlerin yalnızca “kutsal öğretilerden habersiz cahil bedeviler” olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in öğretilerinin normal insan zekâsıyla açıklanabilen bir şey olması ve kanıtlarının vasat düzeyde ilim sahibi olan kişiler tarafından da anlaşılıyor olması ona sadece araştırma yetisinden yoksun kimselerin itaat etmesine yol açmıştır.³¹ Nitekim Aquinas, Hz. Muhammed'in öğrettiklerinin masal olduğunu ve ilahi ilham aldığına destekleyecek hiçbir mucize gerçekleştirmediğini belirtmektedir.³² Aksine, bedevi ve vahşi olarak tanımladığı Müslümanların savaş yoluyla insanları kendi sapkın öğretilerini kabul etmeye zorladığı bir dünyada insanların kitleler halinde Hıristiyanlığı kabul etmesini Hıristiyanlığın bir mucizesi olarak göstermektedir.³³

Yukarıdaki paragrafta zikredilen Aquinas'ın İslam'a ve Hz. Muhammed'e dair ifadeleri, onun İslâm'ı derin bir araştırmanın sonucu olarak bilmediğini ve Orta Çağ'da oluşmuş İslâm algısından etkilendiğini göstermektedir.³⁴ Aquinas'ın ifadelerinde herhangi bir delillendirmeye ihtiyaç duymaması da onun İslam'a karşı peşin hükümlülüğünü yansıtmaktadır.³⁵ Nitekim Aquinas da İslam'a dair çok fazla bilgiye sahip olmadığını itiraf etmektedir.³⁶ Çünkü Aquinas, İslam hakkındaki çalışmalarında daha çok İslam filozoflarının fikirleriyle ilgilenmiştir.³⁷ Ancak onun İslam'a dair derin bir bilgiye sahip olduğunu savunanlar da vardır.³⁸ Tüm bunların yanı sıra Aquinas'ın Hıristiyanlığı savunmak amacıyla kaleme aldığı *Summa Contra Gentiles* eserindeki öğretisi, Müslümanları Hıristiyanlaştırmak adına etkili olmasa da Hıristiyanlar üzerinde etkili olmuştur.³⁹ Öyle ki Katolik Kilisesinin hukuk anlayışını kuramsal bir yapıya dayandıran Aquinas, Batı hukuk düşüncesine

³¹ Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, 1: 71-74.

³² Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, 1: 71-74.

³³ Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, 1: 71-74.

³⁴ Tarakçı, “St. Thomas Aquinas ve İslâm,” 210-211.

³⁵ Tarakçı, “St. Thomas Aquinas ve İslâm,” 210-211.

³⁶ Aquinas, *Summa Contra Gentiles*, 1: 4.

³⁷ Ali Ünsal, “Hristiyanların İslama Bakışı (Washington DC Bölgesi Örneği) (İnceleme-Metin)” (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009), 37.

³⁸ Tarakçı, “St. Thomas Aquinas ve İslâm,” 208.

³⁹ Tarakçı, “St. Thomas Aquinas ve İslâm,” 208.

de çok büyük katkıda bulunmuş ve onun hukukla ilgili görüşlerinin etkisi Katolik Hıristiyanlar üzerinde süre gelmiştir.⁴⁰

2. Thomas Aquinas'ın Öğretilerinin Hıristiyan Misyonerlerin İslam'a Bakış Açısıyla İlişkisi

Tarih boyunca misyonerlik kavramı özellikle Hıristiyanların dinlerini yaymaya yönelik faaliyetleri için kullanılmıştır.⁴¹ İslam'a yönelik bu faaliyetlerin yürütülmesi, İslam'ın ilk yıllarından itibaren Bizans ve Orta Çağ'da devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır. Orta Çağ'da misyonerlik görevini üstlenen tarikat Dominikenler olmuştur.⁴² Çalışmamızın konusu Thomas Aquinas da Dominiken tarikatına mensup bir misyonerdir. Dominikenler Orta Çağ'da misyonerlik adına birçok faaliyette bulunmuş bir tarikattir. Bilhassa Dominiken tarikatının başkanlığını yapmış olan Robert de Ketton'un 1141 yılında Kur'an'ı ilk defa Latinceye tercüme etmesiyle Kur'an'a hakikatten uzak manalar verilmiş ve İslam'a dair kötü bir imaj çizilmiştir. Onun bu kötü tercümesi, Batı'da Kur'an'ın İtalyanca, Almanca ve Hollandaca tercümelerine de kaynaklık etmiştir.⁴³ Böylece İslam'a dair yanlış bir algı oluşturulmuştur. Ayrıca Raymond of Penafort (ö. 1275) misyonerlik faaliyetlerinde kaynak olarak kullanılmak üzere Thomas Aquinas'dan, *Summa Contra Gentiles* isimli eserini yazmasını istemiştir.⁴⁴ Dominiken tarikatının felsefe alanında en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Thomas Aquinas'ın bu eseri, misyonerlik faaliyetlerinin akılcı bir temele dayandırılmasını sağlamış ve onu Orta Çağ misyonerlik faaliyetlerinin merkezine oturtmuştur.⁴⁵

Günümüz misyonerlik faaliyetlerini incelediğimiz zaman Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* isimli eserinde genelde diğer dinlere,

⁴⁰ Tuncay Başoğlu, "Hıristiyan Hukuku", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9, sy. 16 (2007), 51. Ayrıca bk. Esen, "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)", 224-234.

⁴¹ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 30 (İstanbul: TDV Yay., 2005), 193-199.

⁴² Muhammet Tarakçı, "Fransiskan ve Dominiken Tarikatları", *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. Ahmet Cevizci, c. 6 (Ankara: TDV Yay., 1997), 829-833.

⁴³ Mustafa Arif Ayık, "Batı'da İslamofobi ve Kilise" (Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2013), 38.

⁴⁴ Erbaş, "Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam'a ve Müslümanlara Bakışı," 132.

⁴⁵ Tarakçı, "Fransiskan ve Dominiken Tarikatları," 829-833.

özelde İslam'a dair bakış açısının kaynaklık ettiği fikir yapısından modern misyonerlerin uzak oldukları düşünülse de birçok yönden birbirleriyle örtüşmektedir. Modern zamanda faaliyetlerini kilisenin desteklediği misyonerler tarafından Orta Çağ'da olduğu gibi İslam hakkında sert ifadeler kullanılmasa da öğretilerini dönemin şartlarına uygun hale getirerek geleneksel bağlarından kopmadan faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴⁶ Günümüzde Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri dinler arası diyalog kavramı üzerinden ve daha olumlu bir perspektiften yürütülmektedir.⁴⁷ Orta Çağ'a nazaran bu faaliyetler daha insancıldır. Misyonerler, kaynaklarında Hıristiyan olmayanlara karşı takındıkları tavırlarını günlük hayatta dile getirmekten kaçınarak sadece kişiyi Hıristiyanlaştırmayı hedeflemektedir.⁴⁸ Bu hedefe giden en iyi yol hiç kuşkusuz diyalog ve empati kurarak sert ifadelerden kaçınmaktır. Nitekim günümüzde Katolik Kilisesine bağlı misyonerlik faaliyetlerini yürüten tarikatlar da bu usulü takip etmektedir.⁴⁹ Bu tarikatlardan biri olan Dominiken tarikatı her ne kadar günümüzde Aquinas'ın etkisini sürdürerek thomistik bir anlayışı benimsemiş olsa da genel çerçeveden bakıldığında modern zaman misyonerleri İslam'a ve Müslümanlara hitaben daha ılımlı bir tavır takınmaktadır.⁵⁰ Nitekim bunu misyonerlik faaliyetleri yürütmekte olan bir papazın kilise ayini davetindeki sıcakkanlı tavırlarında veya Hıristiyan dinini yaymak adına Avrupa'da özellikle mültecilere yönelik kilisede duaya davet faaliyetlerinde rahatlıkla gözlemleyebilirsiniz. Aquinas'ın içinde bulunduğu dönemin siyasi koşulları saldırgan bir tavır gerektirdiğinden dolayı onun reddiyeleri Orta Çağ'da yoğun bir ilgi görmüştür.⁵¹ Ancak şu an koşullar gereği Hıristiyanlar, İslam'a ve diğer dinlere karşı daha hoşgörülü bir tavır takınarak thomistik anlayışlarını

⁴⁶ Tuba Kozan, "Türkiye'de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri" (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2007), 25-31.

⁴⁷ Micheal L. Fitzgerald- Felix A Machado, "Yeni Oluşan Hıristiyan Dinler Teolojisi", çev. Ali İhsan Yitik, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2003), 337. Ayrıca bk. Kozan, "Türkiye'de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri", 31-38.

⁴⁸ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2, sy.1 (2002): 3.

⁴⁹ Esen, "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)", 3.

⁵⁰ Fitzgerald- Machado, *Yeni Oluşan Hıristiyan Dinler Teolojisi*, 333-348.

⁵¹ Harman, "Hıristiyanların İslam'a Bakışı," 102.

gizlemeye çalışsalar bile tarihsel süreç içerisinde oluşmuş zihni yapıları ve amaçları değişmemiştir.⁵²

Sonuç

Geçmişten günümüze Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak Hıristiyanlar tarafından Müslümanlara karşı reddiye nitelikli eserler kaleme alınmıştır. Çalışmanın da konusu olan Thomas Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* eserinde diğer dinlere, özelde İslam'a ve Hz. Muhammed'e reddiyesi Hıristiyan camia için yol gösterici bir öğreti olmuştur. Onun bu eseri kiliselerde okutulmuş ve Orta Çağ'da misyonerlik faaliyetlerinin ilham kaynağı olmuştur. Aquinas ile birlikte Orta Çağ'daki misyon anlayışı ve zihniyeti etkisini günümüze kadar devam ettirmiştir.

Tarihsel süreçte dönemin şartlarına uygun hale getirilerek misyonerlerin öğretilerine öncülük etmiş ve onlara bir bakış açısı kazandırmıştır. Ancak Orta Çağ'da Hıristiyan olmayanlara karşı takınılan tavırla günümüz misyonerlerin diğer din mensuplarına ve İslam'a karşı takındığı tavır üslup bakımından farklılık göstermektedir. Bununla birlikte günümüz misyonerlerinin ifade biçimi farklı olsa da zihniyet bakımından Aquinas'ın zihniyeti ile aynıdır. Nitekim misyonerlerin diğer din mensuplarını Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine bakıldığında hedeflenen sonucun birbirine eşdeğer olduğu görülmektedir. Ancak bu faaliyetlerde kullanılan ifade biçimleri yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Günümüz misyonerleri, öğretilerini modern dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmekte ve kendilerini bu bağlamda ifade etmektedir. Orta Çağ'daki İslam algısından farklı olarak sert ifadelerden uzak ve dinler arası diyalog kavramı üzerinden daha ılımlı bir dil kullanılmaktadır. Sonuç olarak Aquinas'ın yaşadığı dönemin koşullarıyla beraber çizdiği İslam imajıyla Müslümanlar'a ve Hz. Muhammed'e karşı takındığı tavır, günümüzde dinler arası diyalog kavramı üzerinden yürütülen misyonerlik faaliyetlerinden farklıdır. Aquinas'ın *Summa Contra Gentiles* adlı eserinde kaleme aldığı hususlarla modern misyonerlerin yürüttükleri faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda, Aquinas'ın öğretisi misyonerlerin dini düşüncesini

⁵² Esen, "Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)", 322.

şekillendirerek zihniyetlerine kaynaklık etse de bunun ifadelerine yansımamış olduğu kanısına varılabilir.

Kaynakça

- Aquinas, Saint Thomas. *Summa Contra Gentiles*. çev. Anton C. Pegis. London: University of Notre Dame Press, 1975.
- Armstrong, Karen. *Hazreti Muhammed İslam Peygamberinin Biyografisi*. çev. Selim Yeniçeri. İstanbul: Koridor Yayıncılık, 2005.
- Ayık, Mustafa Arif. “Batı’da İslamofobi ve Kilise”. Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2013.
- Başoğlu, Tuncay. “Hıristiyan Hukuku”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9, sy. 16 (2007): 25-66.
- Darcan, Hasan. “Hıristiyanların İslam Algıları ile Misyonerlik Faaliyetleri Arasındaki İlişki Bağlamında Ramon Llull”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 64 (2015): 183-214.
- Erbaş, Ali. “Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri Sürecinde Hıristiyanların İslam’a ve Müslümanlara Bakışı”. *İlam Araştırma Dergisi* 3, sy. 1 (1998): 118-153.
- Esen, Salihe. “Karşı Reform Hareketi ve Dominikenler”. *Dinbilimleri Dini Araştırmalar* 20, sy. 52 (2017): 111-130.
- Esen, Salihe. “Dominiken Tarikatı ve Katolik Kilisesi'ndeki Yeri (İnceleme-Metin)” Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.
- Fitzgerald, Micheal L. – Machado, Felix A. “Yeni Oluşan Hıristiyan Dinler Teolojisi”, çev. Ali İhsan Yitik, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2003): 333-348.
- Gündüz, Şinasi. “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2, sy. 4 (2002): 1-21.
- Gündüz, Şinasi. “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30: 193-199. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Harman, Ö. Faruk. “Hıristiyanların İslam’a Bakışı”. *Asrımızda Hıristiyan - Müslüman Münasebetleri* 10, sy. 16 (1993): 95-110.
- Kalın, İbrahim. *İslam ve Batı*. Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 17. Basım 2021.
- Kozan, Tuba. “Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri”. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Moncreiff, Charles Kenneth (çev.), “The Song of Roland,” <http://www.gutenberg.org/cache/epub/391/pg391.html> Erişim 26 Kasım 2021.

- Mutlu, İsmail. *Hristiyanların Müslümanlara Bakışı Müslüman / Hristiyan İlişkisi-1*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2008.
- O'Hagan, John (çev.). "The Song of Roland," <http://www.fordham.edu/halsall/basis/rolandohag.asp> (26.11.2021).
- Rengers, Fr. Christopher. "The 35 Doctors of the Church". O.F.M. Cap (2000): 31-33. Erişim 10 Mart 2020, https://www.academia.edu/5689346/The_35_Doctors_of_the_Catholic_Church_2000_by_Fr._Christopher_Rengers_Book_Summary
- Southern, Richard W. *Orta Çağ Avrupasında İslam Algısı*, çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Yöneliş, 2000.
- Tarakçı, Muhammet. "Hıristiyan Düşüncesinde Apoloji ve St. Thomas Aquinas". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14, sy. 2 (2005): 135-146.
- Tarakçı, Muhammet. "Bir Hıristiyan Apolojist Olarak Saint Thomas Aquinas (İnceleme-Metin)" Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005.
- Tarakçı, Muhammet. "St. Thomas Aquinas ve İslâm". *Marife Dergisi* 6, sy. 3 (2006): 207-216.
- Tarakçı, Muhammet. "Fransiskan ve Dominiken Tarikatları". *Felsefe Ansiklopedisi*. ed. Ahmet Cevizci. 6:829-833. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Ünsal, Ali. "Hristiyanların İslam'a Bakışı (Washington DC Bölgesi Örneği) (İnceleme-Metin)", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.